

## **Тема. Встановлення й утвердження радянського тоталітарного режиму.**

### **План.**

1. Утворення СРСР
2. Перехід до форсованої індустріалізації, її особливості та наслідки.
3. Суцільна колективізація в Україні. Голодомор 1932-33рр., причини та наслідки.
4. Політика українізації. Виникнення української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

### **Література**

1. В.Світлична «Історія України» К., 2002р.
2. Дедурін Г.Г. «100 тем. Історія України / Г.Г. Дедурін. – Х.: АССА, 2015. – 192 с.
3. С.В.Кульчицький, М.В.Коваль «Історія України» К.,2000, 11 кл..
4. С.В.Кульчицький, О.І.Ганжа «Хрестоматія з історії України» К.,”Освіта”, 1998р.
5. О.М.Іващенко, Ю.Н.Поліщук «Історія України» (в опорних таблицях) К., Генеза, 1999р.

**1.** Під час громадянської війни на території колишньої російської імперії утворилося шість радянських республік – Російська Федерація, Україна, Білорусія, Азербайджан, Вірменія, Грузія та дві народні республіки – Бухарська і Хорезмська. Республіки формально вважалися незалежними. Після громадянської війни постало питання про остаточне врегулювання відносин між республіками. Для цього була утворена спеціальна комісія на чолі з наркомом національностей Йосифом Сталіним. Комісія розробила так званий “план автономізації”, який передбачав включення республік на правах автономій до складу російської федерації.

В.Ленін відкинув сталінський план, назвавши його шовіністичним, і розробив власний план, за яким усі республіки, включаючи російську федерацію, на рівних правах входили до складу Союзу Радянських соціалістичних Республік, зберігаючи за собою право вільного виходу.

**30 грудня 1922р.** на основі ленінського плану I з'їзд рад СРСР прийняв рішення про утворення СРСР.

До його складу увійшли Російська Федерація, Українська РСР, Білоруська РСР, Закавказька Федерація (Грузія, Вірменія, Азербайджан). Юридичне оформлення СРСР остаточно завершилося в 1924р., коли була прийнята Конституція СРСР (Конституція СРСР позбавила союзні республіки права на зовнішню політику і торгівлю, прийняття власних рішень щодо розвитку транспорту, зв'язку, оборонної промисловості).

Формально СРСР був федерацією, але – фактично – унітарною, централізованою державою, імперією нового типу. Україна втратила рештки державного суверенітету і перетворилася на адміністративну одиницю Радянського Союзу. Проте певні ознаки державності – територіальна цілісність, власний адміністративний і державний апарат збереглися, однак це не змінювало її статусу як частини єдиної держави.

**2. У грудні 1925р.** XIV з'їзд РКП(б) проголосив курс на індустріалізацію: передбачалося прискорення промислового росту Радянського Союзу і досягнення ним у короткі строки рівня розвитку економічно розвинутих країн світу.

**Індустріалізація** — історичний процес техніко-економічного переходу від аграрного до промислових способів суспільного виробництва, який проходить через машинну стадію виробництва товарів і послуг.

**Колективізація** — створення великих колективних господарств на основі селянських дворів. Передбачалося, що результатом колективізації стане ріст виробництва сільськогосподарської продукції на 150 %. Колективізація мала охопити майже всі селянські господарства, відтак, ліквідувавши «шкідливий буржуазний вплив» приватної власності.

Сталін заявив, що “ми відстали від передових країн на 50-100 років. Ми повинні пробігти цю відстань за 10 років. Або ми зробимо це, або нас зімнуть”. Індустріалізацію передбачалося здійснювати плановими методами (п'ятирічками).

Причини індустріалізації : курс на індустріалізацію був об'єктивно необхідний, оскільки СРСР залишався економічно відсталим і знаходився у ворожому зовнішньому

оточенні.

Шляхи і методи індустріалізації були обрані невірні, вони суперечили об'єктивним економічним законам.

Якщо до 1929р. індустріалізація здійснювалася прискореними темпами, то з 1929р. –форсованими, надшвидкими. На 1929р. було заплановано 32% приросту промислової продукції, на 1920 і 1931рр.- по 45%, на 1932 – 36%. Радянське керівництво хотіло одночасно подолати економічну відсталість і побудувати соціалізм за декілька років. Проте заплановані показники не були досягнуті. Щорічний приріст промислового виробництва в ці роки в середньому складав 15,7%, а в 1933р. скоротився до 5%.

Політика прискореної індустріалізації призвела до важких соціально-економічних і політичних наслідків:

- ☐ здійснення індустріалізації за рахунок сільського господарства призвело до посилення тиску на селян;
- ☐ індустріалізація обумовила перехід до насильницької колективізації;
- ☐ з індустріалізацією пов'язаний початок масових репресій.

*Позитивні наслідки індустріалізації:*

- ❖ Україна із аграрної країни перетворилася в індустріально-аграрну;
- ❖ у 1940р. рівень промислового потенціалу у порівнянні з рівнем 1913р. збільшився у сім разів;
- ❖ за обсягом виробництва важкої промисловості Україна випереджала ряд розвинутих західноєвропейських країн;
- ❖ за три довоєнні п'ятирічки в Україні з'явилися сотні великих і середніх заводів, фабрик, шахт, електростанцій.

Звичайно, це були результати історичного значення. Але українському народу довелося заплатити за них занадто високу ціну. До того ж, промисловість України зберігала свою загальну спрямованість на видобуток сировини і її первинну обробку, що прив'язувало Україну до індустріального комплексу СРСР.

**3.** Курс на колективізацію був проголошений XV з'їздом ВКП(б) у 1927р., а з 1929р. почалося її насильницьке форсоване здійснення.

Згідно з більшовицькою доктриною, шлях до соціалізму був пов'язаний з переходом селянства до колективного виробництва. Беручи курс на колективізацію, сталінське

керівництво прагнуло:

- завдяки колгоспам повністю підпорядкувати сільське господарство державі;
- забезпечити населення країни дешевими продуктами харчування і сировиною, отримати кошти для індустріалізації;
- ліквідувати дрібнотоварний селянський уклад, який, на думку більшовиків, був джерелом капіталізму на селі.

Для того, щоб зламати опір заможних селян, в Україні проводилася політика “ліквідації куркульства як класу”, в результаті якої було знищено понад 200тисяч селянських господарств. Жертвами репресій у процесі розкуркулювання стали понад 1 млн. чоловік. Особливо трагічною була доля тих селянських родин, яких виселяли на Північ і Сибір.

Прискорення темпів колективізації призвело до дезорганізації аграрного сектора: індивідуальні селянські господарства руйнувалися, а колгоспи технічно і організаційно були ще слабкими.

Не дивлячись на значне скорочення рівня сільськогосподарського виробництва, плани здачі продукції державі зростали. У 1932р. план хлібозаготівлі Україна виконати не змогла, оскільки він був нереальним.

З метою забезпечити виконання плану проти колгоспів та індивідуальних селянських господарств почали вживатися крайні заходи: здійснювалася тотальна конфіскація продовольчих запасів – аж до сухарів, солінь і фруктової сушки; райони, де не виконувався план, переводилися на блокадне положення – підвезення будь-яких продуктів харчування до них заборонялося.

Хлібозаготівлею в Україні керувала спеціальна комісія на чолі з В.Молотовим. Жорстокість, з якою проводили хлібозаготівлю в 1932р., стала безпосередньою причиною небаченого за всю історію України голодомору 1932-1933рр. прямі втрати від голоду становили 3,5-5млн. чол.

**4. Українізація** – це політика в національно-культурній сфері, яка здійснювалась радянським керівництвом в Україні у 20-ті роки. Українізація передбачала задоволення певних національних вимог українського народу:

- висування українців на керівні посади;
- впровадження української мови в державні та культурні установи, пресу, навчальні заклади;
- розвиток національної за формою та радянської за змістом культури.

Українізація здійснювалась в певних дозволених центром рамках.

Рушійною силою став Наркомат освіти України, яким у 20-ті роки керували прибічники національного відродження Г.Гринько, О.Шумський, М.Скрипник.

Наслідки українізації:

- у 1930р. чисельність шкіл з українською мовою навчання становила 85%;
- на українську мову переведено 75% діловодства державних установ;
- 90% газет видавались українською мовою;
- література і мистецтво досягли значних успіхів завдяки таким діячам, як М.Хвильовий, М.Зеров, Г.Косинка, М.Рильський, В.Сосюра, Л.Курбас, О.Довженко.

**В березні 1917р.** створено “Виконавчий комітет духовенства і мирян”, який прагнув відокремлення українських єпархій від РПЦ.

**В 1920р.**

Пленум “Всеукраїнської православної церковної ради” проголосив автокефалію, тобто незалежність від Московського патріархату.

**В 1921р.**

Всеукраїнський православний церковний собор першим єпископом УАПЦ і митрополитом Київським і всієї України обрав В.Липківського.

**1930р.**

Третій Всеукраїнський православний собор розпустив УАПЦ.

Припинення діяльності Всеукраїнської православної ради після справи “СВУ” (спілка визволення України).

**В 1989р.**

Створення Церковної Ради УАПЦ в Україні.

**1992р.**

Об’єднання УАПЦ і УПЦ. Існує УПЦ – Київський патріархат і УПЦ – Московський патріархат.